

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BULANCAK ACISU KAYA KİLİSESİ BULANCAK ACISU CAVE CHURCH

Hasan BUYRUK*

Öz

Acısu Kaya Kilisesi, Giresun'un Bulancak İlçesi'nin güneyinde, şehir merkezine 2 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Kilise, Bulancak ilçe merkezinden Erdoğan Köyü'ne giden yolun ve İncüvez Deresi'nin batısında bir fındık bahçesi içerisinde yer almaktadır. Hakkında fazla bir bilimsel çalışma yapılmayan Bulancak'taki Kaya Kilisesi, mağaranın yakınında çıkan sodalı sudan dolayı Acısu Kaya Kilisesi ismini almıştır. Kilise, halk arasında "At Mağarası" ve "Acısu Mağarası" olarak da bilinmektedir. Üzerinde ve civarında herhangi bir yazıtı bulunmayan kilise, bulunduğu fındık bahçesinin batısında yer alan kayalık alan oyularak iki katlı olarak inşa edilmiştir. Kilisenin giriş katı her bir bölümde apsisi bulunan şapel görünümlü üç kısımdan kayalar oyularak oluşturulmuşken, üst kat dikdörtgen bir mekân ve bitişiğinde küçük bir inziva odasından oluşmaktadır. Yukarıdaki bu kısma içeriden veya dışarıdan ulaşan herhangi bir merdiven veya izine rastlanmamıştır. Bu makalede kilise ve inziva mekânı detaylı olarak incelenmiş, planları çıkarılmış ve detaylı olarak tanıtılmıştır. Yöredeki ve Kapadokya'daki benzer örnekleriyle kıyaslanarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Hıristiyan, Kilise, İnziva, Bulancak

Abstract

Acısu Cave Church is on the south of Bulancak province, 2 kilometers far from the city center. The church is in a nuts yard on the west of İncüvez River and the road to Erdoğan village from Bulancak. The cave church in Bulancak on which the reexists no more one scientific study is named after the source of mineral water near the cave. The church is also named as "Horse Cave" and "Acısu Cave". The church which does not have any inscription on or near it has been built two floors by carving the rocky area on the westside of the yard. The first or the entrance floor of the church is built by carving the rocks of three edges of the chapel appearance with abscissa in each part; the upper floor consists of a rectangular area and a smallen kleistra near it. There exists no trace of ladder reaching the upper part either from inside or outside. In this article, the church and the place of reclusion or enkleistra were studied in details, and the plans of it were drawn. We aimed to date the church by comparing it to the similar ones in the region and in Cappadocia.

Keywords: Byzantium, Christian, Church, Enkleistra, Bulancak.

Giriş

Doğu Karadeniz'de önemli bir konuma sahip olan Giresun ve çevresi, eski çağlardan başlayarak, çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapa gelmiş ve bu önemini korumuştur (Emecen , 1989: 157-168). Yörenin kesin bilinen tarihi Hititlere kadar dayanmaktadır. Yörenin, Hitit döneminde" Azzi Ülkesi"nin bir parçası olduğu görülür (Emecen. 1996: 19-24) M.Ö. 7. Yüzyılın son çeyreğinden sonra Kimmerler, Miletli, Persler ve Büyük İskender'in kuvvetleri sırasıyla yörede egemenlik kurmuşlardır (İltar, 2011, 20). M.Ö. 670 yılında bu kolonizasyon hareketleri sırasında, M.Ö. 572 yılında Sinop kurulduktan sonra burasını Ordu, Giresun ve yöresi izlemiştir (Emecen,1996: 19-24- Tsetskhladze,1994: 115-116) . Karadeniz kıyısı boyunca kurulan bu koloni kentler sık sık Kimmer, İskit ve Med saldırılarına maruz kalıyorlardı. Bu saldırılardan zarar görseler de varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bulancak ve yöresi M.Ö. 550 yılında

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

Pers Hâkimiyetine girmiştir (Işık, 2001: 6). Pers hâkimiyeti döneminde Karadeniz’de yaşayan kavimler vasal krallıklar şeklinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Büyük İskender’in M.Ö. 334 yılında Anadolu’ya girmesi ve Persleri yenilgiye uğratmalarından sonra Pers’lere bağlı bu topraklardaki krallıklar Makedonya Krallığı’na bağlanmak durumunda kalmıştır (Çebi, 2001: 28). Büyük İskender’in M.Ö. 323 yılında ölümünden sonra bölgede I. Pontus Krallığı kurulmuş ve yaklaşık olarak 350 yıl hüküm sürmüştür (Yediyıldız, 2000: 36). Samsun’dan başlayıp, Hopa’ya kadar Karadeniz kıyısında hükümranlığını sürdüren Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu’nun sınırlarına dayanmasıyla zor günler geçirmeye başlamıştır.

I. Pharnakes M.Ö. 183 yılında Sinop’u ele geçirmiş, kısa bir zaman geçtikten sonra da Giresun’u (Kerasous) ele geçirerek şehre Pharnakeia adını vermiştir. Giresun (Pharnakeia) M.Ö. 71 yılında Luculus, M.Ö. 64 yılında da Pompeius tarafından fethedilmiştir. Bu fetihlere rağmen Roma yönetimine ancak M.S. 64 yılında geçmiştir (Freely, 2008: 118) I. Pontus Krallığı’nın Pontus Rumlarıyla bir bağlantısı yoktur (İltar, 2011: 21).

Giresun, Bulancak ve yöresi, M.S. 64 yılından Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölündüğü tarih olan M.S. 395 yılına kadar Roma hâkimiyeti altında kaldıktan sonra, M.S. 395 yılından sonra Doğu Roma yani Bizans topraklarına dâhil olmuştur. Bizans yönetiminde 7. ve 8. yüzyıla gelindiğinde Giresun’da Bizans’a ait resmi bir ticaret bürosu vardı. Bizans idaresi altındaki Giresun, 11. Yüzyıldan itibaren bir metropolitik kent halindeydi. Bu dönemde gösterişsiz bir yer olmakla birlikte kültürel açıdan bir hayli hareketli dini bir merkezdi (Bekdemir-Ertürk-Güner, 2000: 5).

4. Haçlı seferi sırasında (1200-1204) Haçlıların önünden kaçan Komnen Hanedanı mensupları tarafından kurulan II. Pontus Krallığı Giresun ve yöresinde hüküm sürmeye başlamıştır (Aslan, 1973:30) Daha sonra bölgeye başlayan Türk akınlarından, özellikle Çepnilerin akınlarından bir hayli hırpalanan II. Pontus Krallığı’na 1461 yılında Osmanlı İmparatorluğu son vererek Giresun, Bulancak ve yöresi Türklerin hakimiyetine geçmiştir.

Bulancak’da olduğu gibi Giresun ve yöresinde bir iki örneğini gördüğümüz kaya kiliselerin inşa tarihleri Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılmaya başlamasının ilk evrelerine denk gelmektedir. 30 yılı dolayında İsa’nın Kudüs’te çarmıha gerilip öldürülmesiyle (Koch 2007: 4) geride ona inanan havarilerden başka Hıristiyan bulunmuyordu. 12 havari olarak da bilinen İsa’nın bu seçkin öğrencileri sayesinde Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu’nun doğusunda Filistin’de gelişmiş, sadece Ön Asya eyaletlerinde değil batıda da yayılmıştır (Koch 2007: 2). Bu yayılım esnasında Pagan inanca sahip Roma’nın baskı ve zulmünden kaçan ilk Hıristiyanlar, çöllere, dağlara ve mağaralara sığınmışlardır (Talbot, 1999: 161-176). Hıristiyanlar, birlikte ibadet etmek, vaftiz olmak, dini dersler almak ve imkânlar ölçüsünde ölümlerini gömmek için kapalı mekânlara ihtiyaç duymuşlardır (Koch 2007: 19). Bu nedenlerden dolayı kayaların içerisinde gizli sığınaklar şeklinde, şapel, kilise, manastır gibi ibadet mekânları oluşturmuşlardır.

Anadolu’da özellikle Kapadokya Bölgesi’nde karşımıza çıkan bu türden kayalara oyulmuş ibadet mekânları, Hıristiyanlığın yayılmasına büyük katkı sağlayan St. Paul’ün M.S. 53 yılında bölgeye gelmesiyle ortaya çıkmaya başlamış ve yöre coğrafyasının da uygun olmasından dolayı bu tür yapılaşma hızla yayılmıştır. 4. yüzyıl başlarında M.S. 311 yılında Hıristiyanlığın serbest bir din olarak tanınmasından sonra bu gizli ibadet yerlerinin yanında yer üstünde, daha görkemli ibadethaneler yapılmaya başlanmıştır. Dinin legal hale gelmesi ulaşımı uzak yerlere yapılan ibadethanelerin yapımını engellememiştir. Hızla artan Hıristiyan nüfusu içerisinde bazım kesimler sırf sınanmak ve Tanrıya karşı imtihan olmak üzere bu ücra mekânları kullanmaya devam etmişlerdir (Talbot, 1999:161-176).

Kayalara oyulmak suretiyle meydana getirilen şapel, kilise ve manastır gibi dini yapı çeşitleri sadece Anadolu’ya özgü olmayıp, örneklerini Suriye, Mısır, Filistin, Balkanlar, Filistin, Rusya ve Avrupa’da da görmek mümkündür. Ancak önemli bir kısmı Kapadokya Bölgesi’nde karşımıza çıkmaktadır (Gündoğdu, 2009: 385-400).

Aynı yoğunlukta olmasa da Orta Anadolu, Kapadokya Bölgesi dışında, Bulancak örneğinde olduğu gibi erken dönem kaya kilise örneklerine rastlamak mümkündür.

Bulancağ Acısu Kaya Kilisesi

İncivez Deresi'nin yaklaşık 300 m. batısında bulunan, günümüzde etrafı fındık ağaçları ile çevrili bir ana kaya kütleli bulunmaktadır. Halk arasında "At Mağarası" ve "Acısu Mağarası" olarak bilinen kaya kilisesi, bu ana kaya içerisine oyularak meydana getirilmiştir. Kısmen iki katlı olarak oluşturulan yapı, birinci katta kuzey-güney ekseninde uzanmaktadır. Kayalara oyulan 300 cm. yüksekliğindeki mekânlar birbirleri ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir (Çizim.1). Kaya kütlelerinin doğusuna yerleştirilen üç apsis ve batıya doğru bağlantıları göz önünde tutulursa, iç düzenlemenin küçük ibadet mekânları şeklinde (Şapel) yapıldığını söylemek mümkündür. Güney tarafta bu mekânlara bağlantılı olarak, 75 cm genişlik ve 200 cm yüksekliğinde bir kapıyla geçit sağlanan birbiriyle bağlantılı başka iki mekân daha bulunmaktadır (Çizim.1-2)). Bu mekânın doğu tarafı tamamıyla yıkıldığından dolayı işlevi hakkında bir fikir yürütmek zordur. Ancak, kuzey-güney düzenlemesi ve genel şema göz önünde tutulduğunda burasının da diğer mekânlar gibi düzenlenmesi kuvvetle muhtemeldir.

Birinci Kat:

Birinci kata giriş, kuzey taraftan bir kapıyla sağlanmaktadır. Giriş kapısının ön tarafı beşik tonoz örtülü eyvan şeklindedir. Kayaların kesilmesiyle oluşturulan lentolu kapının genişliği 128 cm. yüksekliği ise 220 cm.'dir (Resim:1). Giriş kapısının üst tarafına, lentonun ortasına denk gelen yerde yuvarlak bir pencere açılmıştır. Kilisenin iç kısmı, giriş kapısının önünden başlayıp, kuzeyden güneye doğru birbirine bitişik mekânlardan oluşmuştur. Doğu-batı yönünde uzanan apsisli bölümlerin batı tarafları hol şeklinde düzenlemeyle elde edilen ortak bir mekâna açılmaktadır (Resim:2). Bu mekânın üst tarafındaki kayalar aynalı tonozla benzer bir formda kesilerek özellikle vurgulanmıştır. Günümüze ulaşan izler, üst tarafın beyazımtırak renkte bir sıvayla kapatıldığını göstermektedir (Resim:3). Muhtemelen bu kısım çeşitli desen ve resimlerle süslenmişti.

Giriş kapısının hemen önündeki birinci kısım, 85 cm. çapında yuvarlak bir apsisle sahiptir. Apsis, 32 cm. genişlik, 54 cm. derinlik ve 64 cm. yüksekliğinde yuvarlak kemerli bir pencereyle dışa açılmaktadır (Resim:4). Birinci kısmın tek açıklığı bu penceredir. Yuvarlak tonoz örtü şeklinde oluşturulan üst örtüyü, 10 cm kalınlığında süsleme amaçlı yuvarlak bir kemer taşıyor. 154 cm genişliğindeki apsisin kuzey duvarında, 40 cm. genişliğinde, 23 cm. derinliğinde ve 60 cm. yüksekliğinde bir niş yer almaktadır. Birinci kısım, batı yönüyle diğer kısımları dik kesen hole bağlanmaktadır. Birinci kısmın biraz çaprazında, kuzeybatısında, düzgün olmayan kareye benzer bir mekân oluşturulmuştur. Burası da doğu yönüyle hole açılmaktadır, hatta birinci kısmın uzantısı konumunda bir şema göstermektedir. Üst tarafı düz örtü şeklinde düzenlenmiş olan bu kısmın kuzey ve batı duvarlarında nişler bulunmaktadır. Kuzey duvarında bulunan niş, 150 cm genişliği ile nişlerin en büyüğünü oluşturmaktadır. Batı duvarındaki nişler ise kuzeyden güneye doğru, 30 x 19 x 25, 60 x 30 x 50, 55 x 30 x 50 ölçülerinde üç adet olarak sıralanmaktadır.

Birinci kısmın bitişğinde yer alan apsisli ikinci kısım, birinci kısma oranla daha büyük ölçülerde inşa edilmiştir. 120 cm. çapındaki apsis dışarıya iki pencere ile açılmaktadır. Pencerelerden ortadaki daha büyük olanı oldukça tahrip olduğundan sağlıklı bir ölçü almak olası değildir (Resim:5). Büyük pencerenin kuzeyindeki küçük pencere sağlam olup, 26 cm. genişliğinde, 55 cm. derinliğinde ve 52 cm yüksekliğindedir. Pencere önünde yerden yaklaşık 150 cm yükseklikte ve 30 cm. genişlikte bir kaide oluşturulmuştur. Apsis ile naos kademelendirilmiş bir kemerle ayrılmaktadır. Beşik tonoz örtülü naos kısmı 250 cm genişliktedir. Naos'un kuzey ve güney duvarlarına karşılıklı yuvarlak kemerli birer niş oyulmuştur. Bunlardan kuzey niş; 47 cm genişliğinde, 32 cm. derinliğinde ve 80 cm. yüksekliğindeyken, güney niş 32 cm. genişlik, 33 cm. derinlik ve 127 cm. yükseklik ile diğerine oranla daha farklı bir ölçü vermektedir. Güney nişin batı tarafının bir kısmı tahrip olmuş durumdadır. Batı tarafıyla diğer apsislerin ortak alanına bağlanan bu kısmın duvarları ve tonoz örtü biçimli üst tavanı diğerlerine oranla daha özenli bir şekilde beyazımtırak bir sıva ile kaplanmıştır. Günümüzde bir hayli tahrip olan sıvalardan bazı kısımlar varlığını sürdürmektedir (Resim:6).

İkinci kısım ile üçüncü kısım arasında dikdörtgen ölçülere yakın başka bir mekân yer almaktadır. Mekânın güneydoğu kısmı tamamıyla yıkılmıştır. Sonraki dönemlerde yıkılan bu yer, harçla moloz taşlardan 238 cm uzunluğunda bir duvarla örülmüştür. Örgü duvarın günümüzde üst tarafı yıkılmış durumdadır. Bugünkü görüntüsü daha çok bir set görünümündedir. Hem çalışmamız esnasında içeride gördüğümüz inekler, hem "At Mağarası" isminden yola çıkarak bu duvarın hayvanlar için örülen bir duvar olma ihtimalini güçlendiriyor. Mekânın güney duvarında 70 cm. genişliğinde, 30 cm. derinliğinde ve 175 cm. yüksekliğinde yuvarlak bir niş almaktadır. Mekân plan ve konumu ile diğer apsisli mekânla uyumludur. Mekânın yıkılan kısmında, bir apsisin olma olasılığı göz önünde bulundurulmalıdır.

İbadet mekânının üçüncü kısmı, güney başta yer almaktadır. Ölçü olarak diğerlerine oranla daha büyük olduğu anlaşılıyor. Üçüncü kısmın kuzey tarafı diğer mekânlarla aynı uzunlukta iken, güney duvar uzatılarak dikdörtgen mekân elde edilmeye çalışılmıştır. 160 cm. çapındaki yuvarlak apsis dışarıya iki pencere ile açılmaktadır. Pencereleden kuzey tarafta olanı, diğerine oranla daha büyük ölçülerde ve ters "L" harfine benzer bir şekilde yapılmıştır. Bu yönüyle ve üst tarafının düz oluşuyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Pencere, alt dar kısımda 43 cm. üst geniş kısımda 80 cm. genişliğinde, 48 cm. derinliğinde ve 110 cm. yüksekliğindedir. Güneydeki diğer pencere yuvarlak formu olup, 40 cm. genişliğinde, 54 cm. derinliğinde ve 75 cm yüksekliğindedir. İki pencere arasındaki kaya duvar 10 cm. kalınlığındadır. Pencereilerin alt tarafında görülen yuvarlak açıklık orijinal olmayıp, tahribat sonucu oluşmuştur (Resim:7). İkinci kısmın batı duvarında, güney kısma açılan kapının hemen yanında büyükçe bir niş daha bulunmaktadır. Nişin içinde bulunduğu üçüncü kısmın batı duvarı yuvarlak bir kemerle sonlanmaktadır. Nişin derinliği diğerlerine oranla oldukça azdır. Niş, 110 cm. genişliğinde, 15 cm. derinliğinde ve 173 cm. yüksekliğindedir. Nişin hemen yanındaki kapı ise 75 cm. genişliğinde, 38 cm. derinliğinde ve 200 cm. yüksekliğindedir. Kapının doğusunda bulunan bir başka niş tahribata uğrayarak zarar görmüştür. Nişin olduğu yerde günümüzde düzgün olmayan bir delik bulunmaktadır.

Üçüncü kısmın güneyinde, birbiriyle bağlantılı ikimekân daha bulunmaktadır (Resim:8). Mekânlar günümüzde oldukça harap durumdadır. Mekânların doğu tarafları tamamıyla yıkılmışken, güneydoğu köşesi de büyük oranda yıkılmıştır. Bu mekânlar, apsisli kısımlara bir kapıyla bağlandığından bu kısımlarla irtibatlı olmalıdır. Mekânların doğu kısmı tümüyle ortadan kalktığından işlevleri hakkında fikir yürütmek zordur. Üst örtüsü beşik tonoz şeklinde düzenlenen mekânlar, yandaki kısımlar gibi ibadet amacıyla veya kiliseyle bağlantılı başka bir amaçla kullanılıyor olmalıydılar.

İkinci Kat:

Kilisenin ikinci katı, birinci kat giriş kapısının ve bitişiğindeki birinci apsisli bölümün hemen üstünden başlayıp, kuzeye doğru devam etmektedir. İkinci kat, kuzey- güney yönde uzanan, biri büyük diğeri küçük bitişik iki odadan meydana gelmektedir (Çizim:3). Odalar, doğu-batı doğrultusunda düzenlenmiştir. İkinci kata ulaşımı sağlayan herhangi bir merdiven, geçit veya mimari elaman bulunmamaktadır. Muhtemelen ahşap bir merdiven kullanılıyordu. Yerden yaklaşık 350-400 cm. yükseklikte inşa edilen bu iki mekân birinci katta olduğu gibi kayalar oyularak oluşturulmuştur.

Birinci katın girişinin hemen üstüne denk gelen büyük mekân yaklaşık 10,5-11.00 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Uzun dikdörtgen mekânın doğu duvarı bulunmamaktadır. Yıkıldığına dair herhangi bir iz olmadığından muhtemelen bu şekilde inşa edildi. Derin eyvan şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Üst örtüsü düz dam şeklinde oluşturulmuştur. Mekânın, 220 cm uzunluğundaki batı duvarı düz şekildedir. 482 cm. uzunluğundaki güney duvarı bir- iki noktada kayaların şeklini alarak kırılmalar yapmaktadır. 425 cm. uzunluğundaki güney duvarı düz bir şekilde devam etmektedir. Bu duvar üzerinde bitişik odaya geçiş sağlayan 70 cm. genişliğinde bir kapı bulunmaktadır (Resim:9).

İkinci katın kuzeyinde yer alan küçük oda da yanındaki büyük oda gibi kayalara oyulmak suretiyle inşa edilmiştir. Bu mekân oldukça küçük boyutta olup, yaklaşık 3.50 m² ölüsündedir. Bitişiğindeki odanın nerdeyse üçte biri oranında yapılmıştır. Odaya giriş yan

odadan 70 cm. genişliğinde, 40 cm. derinliğinde ve 200 cm yüksekliğinde yukarısı düz bir kapıdan girilmektedir. Odanın tavanı beşik tonoz şeklinde oluşturulmuştur. Oda, 132 cm x 270 cm ölçülerindedir. Odanın ortasına yakın bir yerde, 10 cm. kalınlığında yuvarlak bir kemer bulunmaktadır. Giriş kapısının hemen sağından başlayan bu kemer dekoratif amaçlı olup herhangi bir taşıma özelliği yoktur. Yaklaşık 250 cm. yüksekliğindeki odanın kuzey duvarında, kemerin 29 cm. doğusunda bir niş yer almaktadır. Aynı zamanda bir mumluk işlevi gören niş, 43 cm. genişliğinde, 25 cm. derinliğinde ve 56 cm. yüksekliğindedir.

İkinci katın bu küçük odası, doğu tarafa açılan bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Küçük mazgal şeklindeki yuvarlak kemerli bu pencere, 18 cm. genişliğinde, 22 cm. derinliğinde ve 48 cm. yüksekliğindedir. Pencerenin hemen altında kayadan kesilerek oluşturulan bir kürsü bulunmaktadır (Resim:10). Kırılarak tahrip edilen kürsüden sağlıklı bir ölçü almak olası değildir. Kırılan kürsünün yanında niş içerisinde ve zeminde tahribatlar gözlenmektedir. Bütün bu tahribatların, kaçak kazı yapan defineciler tarafından yakın zamanda yapıldığı düşünülmektedir. Oda içerisinde herhangi bir sıva yada süsleme unsuru bulunmamaktadır.

İkinci katın genel yapısı ve odaların mimari özelliği burasının aşağıdaki kiliseyle direk bağlantısının olmadığını göstermektedir. İkinci kat bu özellikleriyle, bilhassa küçük odanın yapısıyla bir inziva mekânını hatırlatmaktadır.

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Bulancak'ta karşılaştığımız ve kaya oyma tekniği ile oluşturulan mekânlar, Karadeniz Bölgesi için pek de yabancı değildir. Zira Roma İmparatorluğu döneminden beri doğal kayaların oyulmak suretiyle çeşitli mekânlara dönüştürüldüğü bilinmektedir. Yakın yörelerde, özellikle Ordu'da, bunun örneklerini görmek mümkündür. Ordu ve yöresinde karşılaştığımız, tek veya birkaç odalı kaya mezarlar (Kumandaş, 2004), kaya kilise mimarisinin öncüleri olmalıdır. Nitekim Acısu Kaya Kilisesi'nin ikinci katının kuzey tarafında bulunan kaya mezar, bunun en yakın örneğidir. Başka bir örnek de Giresun'da bulunan Kaya Kilise'dir. Sahil yolunda, Atatürk Meydanı'na 1 km. mesafede bulunan ve halk arasında Meryem Ana Kaya Tapınağı olarak bilinen kilise, kısmen kayalara oyularak oluşturulmuştur. Karadeniz Bölgesi boyunca çok sık olmasa da büyük programlı olmayan mezar yada kilise gibi örneklere rastlamak mümkündür.

Bulancak Acısu Kaya Kilisesi kadar büyük ve kapsamlı olmasa da Karadeniz Bölgesi'nin komşusu, Doğu Anadolu Bölgesi'nde de kayalara oyulmuş ibadet mekânı örnekleri görmekteyiz. Sarıkamış'ta Süphan Dağı'nın güney yamaçlarında kaya içerisine yan yana oyulmuş Çadır Kiliseler, Micingirt (İnkaya) Köyü'ndeki Micingirt Kalesi'nin oturduğu vadinin yamaçlarındaki kayalıklara oyulan çok sayıda şapel (Gündoğdu, 1999:60-63-, 67-71), kaya kiliselerin sadece bir veya birkaç bölgeyle sınırlı olmadığını, Anadolu'nun birçok bölgesine yayıldığını göstermektedir.

Bulancak Acısu Kaya Kilisesi örneği gibi kaya kiliseler, Orta Anadolu'da Kapadokya Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır (Ötügen, 1987-Sağdıç, 1987-Ötügen, 1990). Bunun en büyük nedeni bölgenin coğrafi şartlarının elverişli olmasıdır. Hıristiyanlığın yayılma evresinde yasak olduğundan insanlar yeraltına veya insan ayağının fazla değmediği, yerleşim yerlerinden uzak bölgeleri seçmişlerdir. Bunların yanında Kapadokya'da kaya kiliselerin bu kadar çok yaygın inşa edilmiş olması gözden uzak vadiler yanında, yumuşak dokulu kayaların kolay oyulması faktörüdür. Bu yüzden Hıristiyanlığın ilk döneminden başlayarak Ortaçağ boyunca bu bölgede birçok şapel, kilise, manastır, kayalara oyularak meydana getirilmiştir.

Bulancak Acısu Kaya Kilisesi, Kapadokya Bölgesi kaya kiliseleriyle karşılaştırıldığında, birebir olmasa da genel yönleriyle yakın benzerlikler göstermektedir. Kapadokya Bölgesi kiliseleri tek nefli, üç nefli, Yunan Haçı vb. gibi çeşitli plan tipleri gösterirken Bulancak Acısu Kaya kilisesi belirgin bir plan tipi ortaya koymamaktadır. Ana kayaya oyulması, birçok apsisten oluşması, fazla olmasa bile yerleşim yeri dışında olması, ortak özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Plan kuruluşu olarak değerlendirildiğinde, genel şema olarak olmasa bile apsizli kısım ve bunların bağlandıkları mekân itibarı ile İhlara Ağaçalı Kilisesi ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Plan:4). Ağaçalı Kilisesi'nde batı tarafta oluşturulan iki mekân, Acısu Kaya

Kilisesi'nde apsislerin güneyinde yer almaktadır. Yine Ağaçalı Kilisesi ile Acısu Kaya Kilisesi'nin kuzey mekânları kapı dışında yakın benzerlik içindedirler (Plan: 1,4).

Kilisenin üstünde, herhangi bir yerinde ve civarında bir yazıt bulunmamaktadır. Bu yüzden kilisenin inşası ile ilgili kesin tarih vermek olası değildir. 2009 yılında Doğu Karadeniz Yüzeysel Araştırmaları kapsamında kiliseyi gören ve inceleyen Doksanaltı, Aslan ve Mimiroğlu (Doksanaltı-Aslan- Mimiroğlu, 2011: 117-145), yapının üç katlı ve manastır olduğunu ileri sürmektedirler. Zemin katta depo, ahır gibi servis mekânların, ikinci katta ise yaşam mekânlarının olduğunu belirtmektedirler.

İncelememiz aşamasında kiliseye girişte, 30-35 cm. kot farkından başka katı işaret edecek bulguyla karşılaşmadık. İçerisi de 3 m. yüksekliği ile normal ölçüleri vermektedir. İç tarafta görülen yumuşak tabaka daha çok hayvan atıklarıyla ilgili duruyor. İçeriden veya dışarıdan zemine inen bir merdiven veya kapı izine de rastlamadık. İkinci katta olduğu belirtilen yaşam odalarını da tanıtım kısmında belirttiğimiz gibi kuruluş ve dizaynından dolayı daha çok inzivaya çekilmek suretiyle ibadet mekânı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Manastırların, yerleşimlerden oldukça uzak mesafelerde inşa edildiği düşünüldüğünde, burasının Bulancak merkeze 2 km uzaklıkta, çok da yerleşimden kopuk olmadığı anlaşılmaktadır.

Bütün veriler bir araya getirildiğinde kilisenin Hıristiyanlığın erken döneminde inşa edildiğini ve uzun bir süre kullanıldığını düşündürecek bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bilindiği üzere manastırlar, büyük programlı kompleks yapılardır. İbadet mekânlarının yanı sıra yatakhane, yemekhane, yaşam odaları, el yazmaları odası, kütüphane, misafirhane, depo, kiler, ahır vb. birçok mekândan oluşmaktadır. Bulancak Acısu Kaya Kilisesi'nde görülen üç apsisli bir plan şeması, ikinci kattaki inziva mekânı ve kilisenin güneyinde bulunan doğu duvarı yıkılmış iki oda ki, bunlarda apsisli kısımlar olabilir, manastır özelliğini karşılamaktan uzaktır. Kilisenin üç apsisli olması, güneye doğru enine genişlemesi daha çok, sayısı çoğalan cemaatin ibadetlerine cevap vermek için ihtiyaç halinde iç mekânın genişletilmesinden kaynaklanıyor olmalıdır.

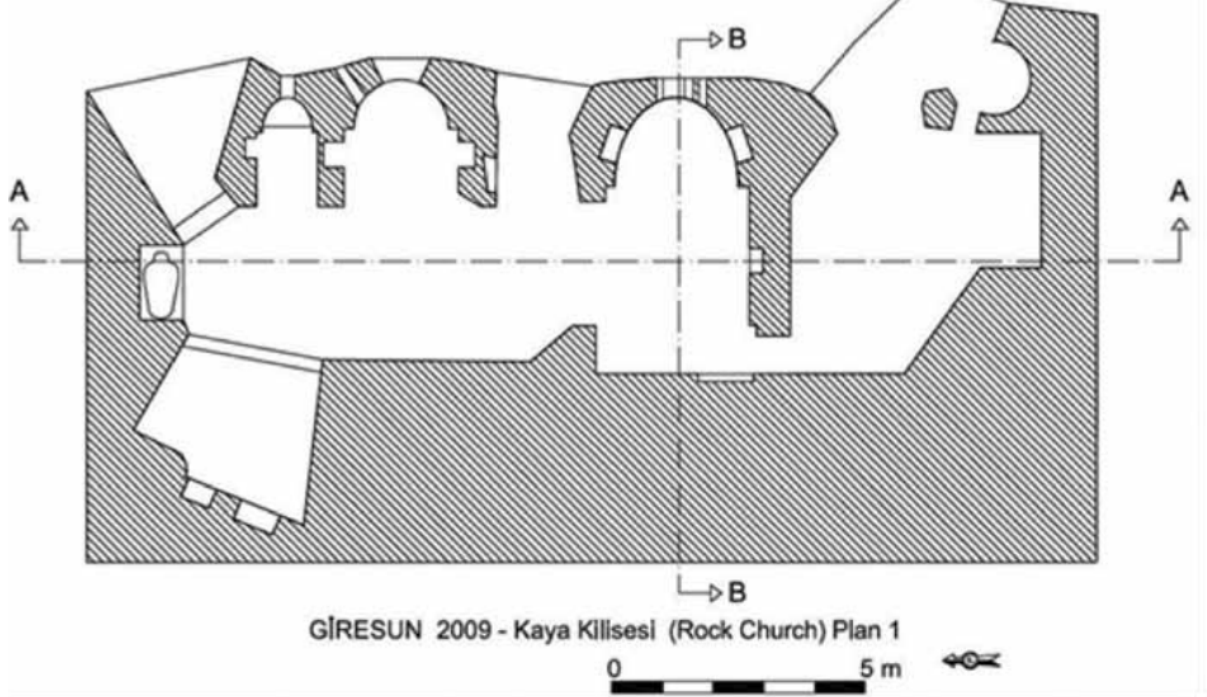
KAYNAKÇA

- ARSLAN, Mustafa (1973). *Görelle*, Ankara
- BEKDİMİR, Ünsal-Ertürk, Mustafa-Güner, İbrahim (2000). "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 6, S. 4, ss.1-17
- ÇEBİ, Sıtkı (2001). *Ordu'da Osmanlı Devri Kitabeleri*, Ordu.
- DOKSANALTI, Ertekin M.- Aslan, Erdoğan, Mimiroğlu Mete (2011). İ. "Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları: 2010", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 23-28 Mayıs. Malatya, ss.117-145.
- EMECEN, Feridun (1989). "XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler"
- Ondokuz Mayıs Univ. Eğitim Fak. Derg., s:4, Samsun, ss. 157-168.
- EMECEN, Feridun., (1996). *Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri. Giresun Tarihi Sempozyumu*, Bildiriler,-Giresun Belediyesi Yayınları No:1, İstanbul, s. 19-24.
- FREELY, Jhon (2008). *Türkiye Uygurlukları Rehberi 2 Marmara Etrafında Karadeniz- Kıyısı*, İstanbul.
- GÜNDOĞDU, Hamza (1999). *Sarıkamış ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar*, Erzurum.
- GÜNDOĞDU, Hamza (2009). "Sarıkamış'tan Birkaç Kaya Kilise Örneği", *X. Ortaçağ- Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 03-06 Mayıs 2006, Ankara, ss.385-400.
- İŞİK, Adem (2001). *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara.
- İLTAR, Gazenfer (2011). *Giresun İli Kentsel Konut Mimarisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KOCH, Guntram (2007). *Erken Hıristiyan Sanatı*, (Çev. Ayşe Aydın), İstanbul.
- KUMANDAŞ, Hacer (2004). *Ordu İli Kaya Mezarları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- OLCAY, Yelda. B (1990). *Kapadokya Bölgesindeki Serbest Haç Planlı Kaya Kiliselerinin Mimari İncelemesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÖTÜKEN, Yıldız (1987). *Göreme*, Ankara
- ÖTÜKEN, Yıldız (1990). *İhlara Vadisi*, Ankara.
- SAĞDIÇ, Ozan (1987). *Cappadocia*, Ankara.
- TALBOT, Mary-Alice (1999). "Bizans Manastır Sistemine Giriş" *Coğito*, S.17, ss. 161-176.
- TsetsckhladzeGocha (1994). "GreekPenetration of the Black Sea" Tsetsckhladze G. And De Angelis F. (Eds), *TheArchaeology of GeekColonisation*, Oxford. ss. 111-136.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (2000). *Ordu Tarihinden İzler*, İstanbul.

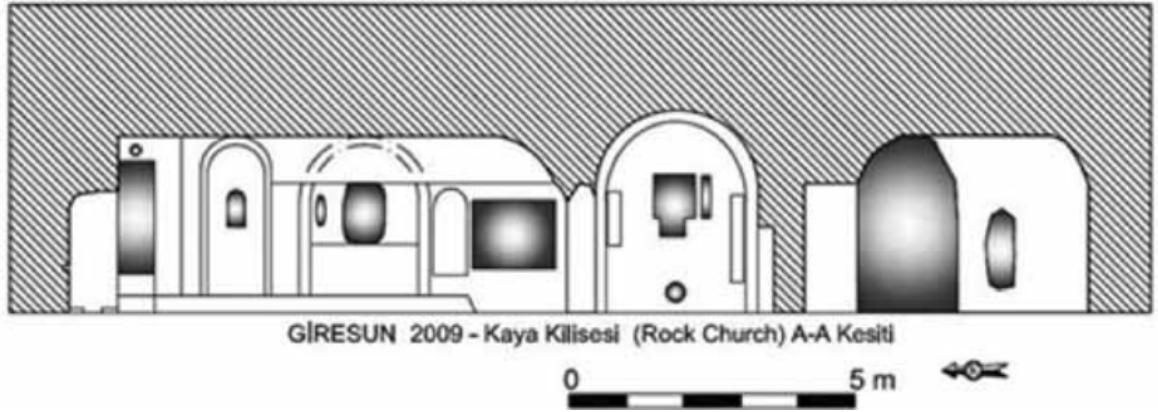
TEŞEKKÜR

Arazi çalışmaları sırasında birlikte çalıştığım bölüm başkanımız Yrd. Doç. Dr. Şerife TALİ'ye, çalışmamıza olanak sağlayan Giresun Müze Müdürü Hulusi GÜLEÇ'e, Müze Uzmanı Gökhan GÜRNAL'a ve çizimlerde emeğini esirgemeyen Sahure ÇINAR'a teşekkür ederim.

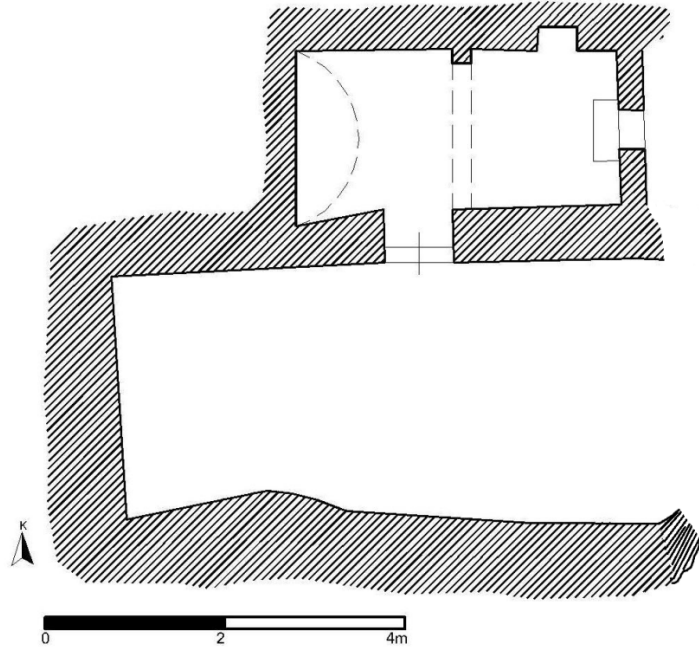
PLANLAR VE RESİMLER

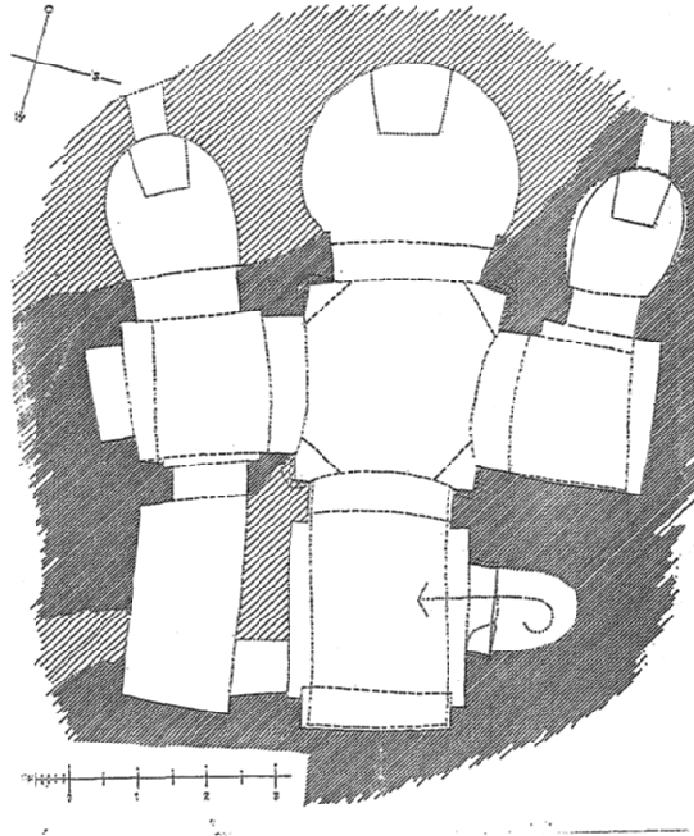
Çizim 1: Bulancak AcısuKaya Kilisesi Planı (Doksantalı- Aslan- Mimirolu).

Çizim 2: Bulancak AcısuKaya Kilisesi Kesiti (Doksantalı- Aslan- Mimirolu).

Çizim 3: Bulancak Acısu Kaya Kilisesi 2. Kat Planı.

Ihlara Ağaçalı Kilisesi, Plan

Çizim 4: Ihlara Ağaçalı Kilisesi Planı (Olçay, Yelda)

Resim 1: 1. Kat Giriş Kapısı.

Resim 2: 1.Kat İç Mekân.

Resim 3: 1. Kat Üst Tonoz Örtü ve Sıva Parçaları.

Resim 4: 1. Kat, 1. Kısım Apsisi

Resim 5: 1. Kat, 2. Kısım Apsisi

Resim 6: 1. Kat, 2. Kısım Üst Örtüdeki Sıva İzleri

Resim 7: 1. Kat, 3. Kısım Apsisi.

Resim 8: 1. Kat Güney Kısım Mekânları.

Resim 9: 2. Kat Büyük Oda.

Resim 10: 2. Kat Küçük Oda Doğu Kısmı Niş, Kürsü, Pencere.